

Ķīna aktivizējas Āfrikas koksnes tirgos. Sistēmiskie riski un korupcijas faktors Āfrikas mežsaimniecībā

Avoti: Latvijas Mežu sertifikācijas padome un pasaules informācijas vietnes

Ķīnas uzņēmēju atgriešanās Centrālo un Rietumāfrikas koksnes tirgos ir izraisījusi strauju kokmateriālu cenu kāpumu, stabilizējot reģiona eksportu pēc mēnešiem ilga apsūkuma. Jaunākie Starptautiskās Tropu koksnes organizācijas *ITTO* dati liecina, ka pieprasījums pēc tādām eksotiskajām sugām kā *okoumé* un sarkankokiem ir ļāvis ražotājiem Gabonā, Kamerūnā un Kongo Republikā kompensēt pieaugošās nodokļu, degvielas un loģistikas izmaksas.

Jaunākais *ITTO* tirgus ziņojums liecina, ka jauni *okume* un sarkankoksnes pasūtījumi Gabonā, Kamerūnā un Kongo, izraisa zāģmateriālu cenu kāpumu, pat neraugoties uz to, ka kuģu frakta izmaksas līdz Antverpenei pieaugušas par 20 eiro kubikmetrā.

Pašreizējās zāģmateriālu FOB cenas par kubikmetru

Dārgākā koksne ir *asamela* €1400, kas saglabā nemainīgi augstāko pozīciju, seko *padouk* €900, *iroko* €870, *bilinga* €700, *moabi* €580, *sapele* €550, *sipo* €540, *okume* €450 un *ayous* €440.

Šis krasais cenu pieauguma pavērsiens seko pēc vairākiem mēnešiem, kuros lētā Brazīlijas priede un augošās frakts likmes ietekmēja *okume* tirgotājus no divām pusēm. *ITTO* aprīļa novērtējums Eiropas pircējiem nesolīja redzamu atkopšanos. Kopējais pieprasījums joprojām tiek vērtēts kā mērens, un tirgus nostiprināšanos pamatā nodrošina tieši Ķīnas pasūtījumu atgriešanās.

Situācijas vēl ievērojamāku normalizēšanos bremzē augstās kravu pārvadājumu izmaksu. *ITTO* reģistrējis pārvadājumu cenu pieaugumu par 20 eiro kubikmetrā maršrutos no Kamerūnas, Kongo un Gabonas uz Antverpeni, ko galvenokārt diktē lielās Eiropas kuģniecības. Šajā periodā nedaudz pieaugušas arī konteineru izmaksas uz Ķīnu un Tuvajiem Austrumiem.

Reģionālās atšķirības un laikapstākļu ietekme

Gabonā ir sākusies sausā sezona. Labvēlīgie laikapstākļi atvieglo koksnes izstrādi un transportēšanu tieši brīdī, kad koksnes pārstrādes rūpnīcas ir saņēmušas Ķīnas pasūtījumus *okume* un citiem lapu kokmateriāliem. *Azobes* apaļkoku piedāvājums joprojām ir ierobežots. Eksports uz Nīderlandi saglabājas stabils un ir 1500 līdz 2000 kubikmetru mēnesī. Ir vērojama liela interese par galdu virsmām, kas tiek tirgotas par €680 kubikmetrā.

Kamerūnā situācija ir pretēja. Sākoties lietus sezonai, izstrāde palēninās. Vairākas kokzāģētavas ir pārtraukušas darbību vai pārcēlušas ražošanu ārpus Dualas reģiona. Strādājošās rūpnīcas darbojas vienā maiņā, nodrošinot pasūtījumu izpildi vienam līdz diviem mēnešiem uz priekšu.

Savukārt, Kongo Republikā apstākļi joprojām ir visstabilākie. Transporta infrastruktūra darbojas, Puanuāras osta strādā ierastā režīmā, un kokzāģētavu apaļkoksnes krājumi ir pietiekami diviem līdz trim mēnešiem. Valsti klimatiskā ziņā daļa meteoroloģiskā fronte un ziemeļos joprojām līst, kamēr dienvidos sākas sausāks periods.

Saskaņā ar ziņojumu, viziteiktākais signāls par tirgus atdzīvošanos ir koksnes sugas *Iroko* cenas kāpums par 70 eiro virs līmenim kāds tas bija jūnijā. Tas apliecina, ka pasūtījumi no Ķīnas ir "izkustinājuši" tirgu, kas gada pirmajā pusē bija problemātiskā situācijā lētās Dienvidamerikas koksnes un dārgajiem transporta tarifiem.

Āfrikas un Āzijas koksnes tirgus makroekonomiskā dinamika

Centrālās un Rietumāfrikas tropiskās koksnes tirgus pašlaik piedzīvo būtisku strukturālu transformāciju, ko nosaka globālo tirdzniecības plūsmu pārbīde un vietējie regulatīvie procesi. Gada pirmajā pusē reģiona kokmateriālu ražotāji atradās smaga ekonomiska spiediena apstākļos. To izraisīja divu faktoru sakritība - lētas Dienvidamerikas koksnes, īpaši Brazīlijas priedes, ekspansija globālajos tirgos un vienlaicīgs kuģu frakta tarifu kāpums, ko diktēja lielie Eiropas jūras kravu pārvadātāji. Šie apstākļi uz laiku padarīja Āfrikas lapu koksni mazāk konkurētspējīgu, nostādot ražotājus uz t.s. rentabilitātes sliekšņa.

Situācijas stabilizāciju un pašreizējo cenu kāpumu ir nodrošinājusi tieši Ķīnas pircēju atgriešanās tirgos. Ķīnas makroekonomiskie stimuli un tās iekšējā tirgus pieprasījuma atjaunošanās pēc tādām sugām kā *okume* un *iroko* ir kalpojusi kā glābšanas riņķis Āfrikas eksportētājiem. Šis atjaunotais pieprasījums pēc koksnes ir devis Āfrikas kokzāģētavām nepieciešamo tirgus jaudu, lai tās varētu pārlīkt pieaugošās loģistikas, degvielas un darbaspēka izmaksas uz gala patērētājiem. Rezultātā tādu koku sugu kā *iroko* kokmateriāli ir strauju vērtības lēcieni par nepilniem desmit procentiem tikai dažu mēnešu laikā, kas ir tiešs apliecinājums tam, ka tirgus kontrole pāriet pārdevēju rokās.

Papildus globālajai tirdzniecības dinamikai tirgu spēcīgi ietekmē Āfrikas valstu iekšpolitika un "resursu nacionālisms". Spilgts piemērs tam ir Gabona, kuras valdība ir uzsākusi stingru vēršanos pret desmitiem mežsaimniecības uzņēmumu par nemaksātiem mežizstrādes nodokļiem. Šāda nodokļu sloga palielināšana un stingrāka valsts kontrole pār dabas resursu ieguvu automātiski paaugstina koksnes pašizmaksu. Lai saglabātu peļņas maržas, ražotāji ir spiesti celt FOB cenas, izmantojot brīdi, kad Ķīnas pasūtījumu apjoms to atļauj.

Visbeidzot, tirgus stabilitāti un piegāžu nepārtrauktību joprojām lielā mērā nosaka reģionālā asimetrija - gan infrastruktūras attīstība, gan klimatiskie

apstākļi. Kamēr Kongo Republika demonstrē augstu noturību ar stabilu ostu darbību un pietiekamiem apaļkoksnes uzkrājumiem, kamēr kaimiņos esošā Kamerūna cieš no lietus sezonas izraisītas ražošanas bremsēšanās un zāģētavu slēgšanas vai pārcelšanas. Šie vietējie piegāžu pārrāvumi un dārgās kravu pārvadājumu likmes uz Eiropu paātrina Āfrikas koksnes sektora pārorientēšanos prom no tradicionālajiem Eiropas tirgiem, padarot Āziju un Tuvos Austrumus par galvenajiem reģiona tirdzniecības partneriem

Korupcijas faktors un sistēmiskie riski mežsaimniecībā

Tropiskās koksnes augstā tirgus vērtība un Āfrikas ražotājvalstu institucionālais vājums vēsturiski ir radījis labvēlīgu augsni korupcijai, kas izpaužas visos piegādes ķēdes posmos – no mežizstrādes atļauju izsniegšanas līdz pat eksportam ostās. Korupcijas shēmas šajā sektorā svārstās no primitīvas vietējo mežziņu piekukuļošanas līdz pat valsts līmeņa “sagrābšanai”, kad augsta līmeņa amatpersonas ir tieši saistītas ar nelegālo mežizstrādi.

Vairāki starptautisko organizāciju, tostarp Vides izmeklēšanas aģentūras *EIA*, ziņojumi ir izgaismojuši tā dēvētās “nodokļu optimizācijas” un nelegālās tirdzniecības shēmas. Ārvalstu konglomerāti, bieži vien sadarbībā ar vietējo āfrikāņu eliti, izmanto transfertcenu noteikšanas metodes un fiktīvus mežizstrādes uzņēmumus, lai mākslīgi samazinātu uzrādīto koksnes apjomu un izvairītos no mežizstrādes nodokļu maksāšanas. Tas Āfrikas valstīm nodara miljonus mērāmus finansiālos zaudējumus.

Spilgts piemērs tam ir nesenie notikumi Gabonā, kur varasiestāžu vēršanās pret 50 mežsaimniecības uzņēmumiem par nodokļu parādiem ir tieša reakcija uz gadiem ilgušo patvaļu un valsts budžeta apzagšanu. Mežu nozari reģionā regulāri satricina lieli skandāli. Tā dēvētais “*Kevazingogate*” skandāls, kura laikā no ostas mistiski pazuda simtiem aizmurtu konteineru ar aizsargājamu un eksportam aizliegtu *kevazingas* koksni, savulaik noveda pie Gabonas viceprezidenta un meža ministra tūlītējas atlaišanas, apliecinot, ka nelegālo tirdzniecību piesedz visaugstākajā politiskajā līmenī.

Korupcija tieši grauj arī jauno vides regulu, tostarp EUDR, efektivitāti. Kamēr Eiropas Savienība prasa stingrus digitālos izsekojamības dokumentus, realitātē vietējie Āfrikas valstu korumpētie ierēdņi un mežu departamentu direktori mēdz viltot izcelsmes sertifikātus, legalizējot nelegāli izcirstu koksni no aizsargājamām teritorijām vai virsnormas kvotām. Šāda dokumentu “pārmazgāšana” rada situāciju, kurā patērētāji Eiropā maksā dārgāk par it kā sertificētu koksni, lai gan tās izcelsme joprojām ir saistīta ar mežu degradāciju, ko veicina vietējie āfrikāņu politiķi. Tas rada bažas pircējiem Eiropā, grauj godīgas konkurences principus un liek negodīgākajiem mežizstrādes uzņēmumiem meklēt “ērtākus” tirgus Āzijā, kur detalizētas pārbaudes par amatpersonu kukuļošanu un nodokļu shēmām netiek pieprasītas.

EUDR ietekme uz Āfrikas koksnes tirgu

Eiropas Savienības Atmežošanas regula EUDR kalpo kā viens no spēcīgākajiem tiesiskajiem instrumentiem, kas pašlaik transformē tropiskās koksnes tirdzniecības ceļus. Šis regulējums pieprasa, lai visi uzņēmumi, kas vēlas laist koksnes izstrādājumus ES tirgū, veiktu padziļinātu uzticamības pārbaudi un sniegtu precīzus ģeolokalizācijas datus, pierādot, ka koksne nav iegūta nesen atmežotās platībās vai veicinājusi mežu degradāciju. Lai gan Eiropas lēmumu pieņēmēji mērķtiecīgi atlika stingrāko prasību universālo piemērošanu līdz 2026. gada decembrim, lai sniegtu industrijai laiku pielāgoties, regulas ēna jau ilgstoši ietekmē Āfrikas eksportētājus

Daudziem Centrālo un Rietumāfrikas ražotājiem, kuri paļaujas uz mazāk tehnoloģiski attīstītām piegādes ķēdēm, administratīvais un finansiālais slogs, ko rada sertifikācijas un izsekojamības prasības, ir izrādījies pārāk smags. Rezultātā ir vērojama izteikta tirgus segmentācija. Tā vietā, lai investētu dārgos izsekojamības mehānismos, daļa Āfrikas mežsaimnieku izvēlas vienkāršāko ceļu – pārorientēt savas eksporta plūsmas uz valstīm, kurās vides prasības ir ievērojami zemākas, primāri uz Āziju un Tuvajiem Austrumiem. Tas savukārt skaidro, kāpēc Ķīnas pircēju atgriešanās tirgū ir spējusi tik strauji stabilizēt un pat paaugstināt vietējās cenas, aizpildot to vakuumu, ko rada Eiropas pircēju piesardzība un stingrie standarti.

Eksotisko koksnes sugu raksturojums un pielietojums

Lai saprastu, kāpēc ap šiem resursiem veidojas tik intensīva ekonomiskā un politiskā cīņa, ir jāaplūko divu reģionam raksturīgu koksnes sugu unikālās īpašības un to augstā tirgus vērtība.

Azobe - šī koku suga, ko dēvē arī par dzelzskoku, ir pazīstama ar savu ekstremālo blīvumu, cietību un dabisko izturību pret bioloģisko noārdīšanos, puvi un ūdens kaitēkļiem. Tā kā koksne ir gandrīz necaurlaidīga un izcili iztur spiedienu. *Azobe* ir neaizvietojams materiāls būvniecībā. To izmanto hidrotehniskajās būvēs, ostu piestātnēs, tiltu konstrukcijās, dzelzceļa gulšņos un industriālajos grīdas segumos. Pēdējā laikā Eiropas tirgū, īpaši Nīderlandē, ir pieaudzis pieprasījums pēc luksusa klases masīvkoka galda virsmām, kas izgatavotas no *azobe*, jo šī koksne nodrošina unikālu tekstūru un mūžīgu kalpošanas laiku.

Paduks - *paduka* koksne izceļas ar savu estētisko un strukturālo vērtību. Svaigi zāģētai koksnei ir spilgti korālsarkans vai purpursarkans tonis, kas laika gaitā un gaismas ietekmē pārtop dziļā, silti brūnā nokrāsā. Fizikāli *paduks* ir stabils, vidēji smags un viegli apstrādājams, taču vienlaikus ļoti izturīgs pret triecieniem un nodilumu. Pateicoties šīm īpašībām, *paduks* ir augsti pieprasīts premium segmentā: no tā izgatavo augstvērtīgas mēbeles, dekoratīvos apdares paneļus, nažu spārus, dizaina priekšmetus un pat akustiskos mūzikas instrumentus, piemēram, ksilofonus un ekskluzīvas ģitāras.

